Oživljanje planšarske dediščine na Jelovici:
Prenova planšarskega doma z dodanimi objekti na Ribenski in Grofovi planini

Planota Jelovica in njene planine

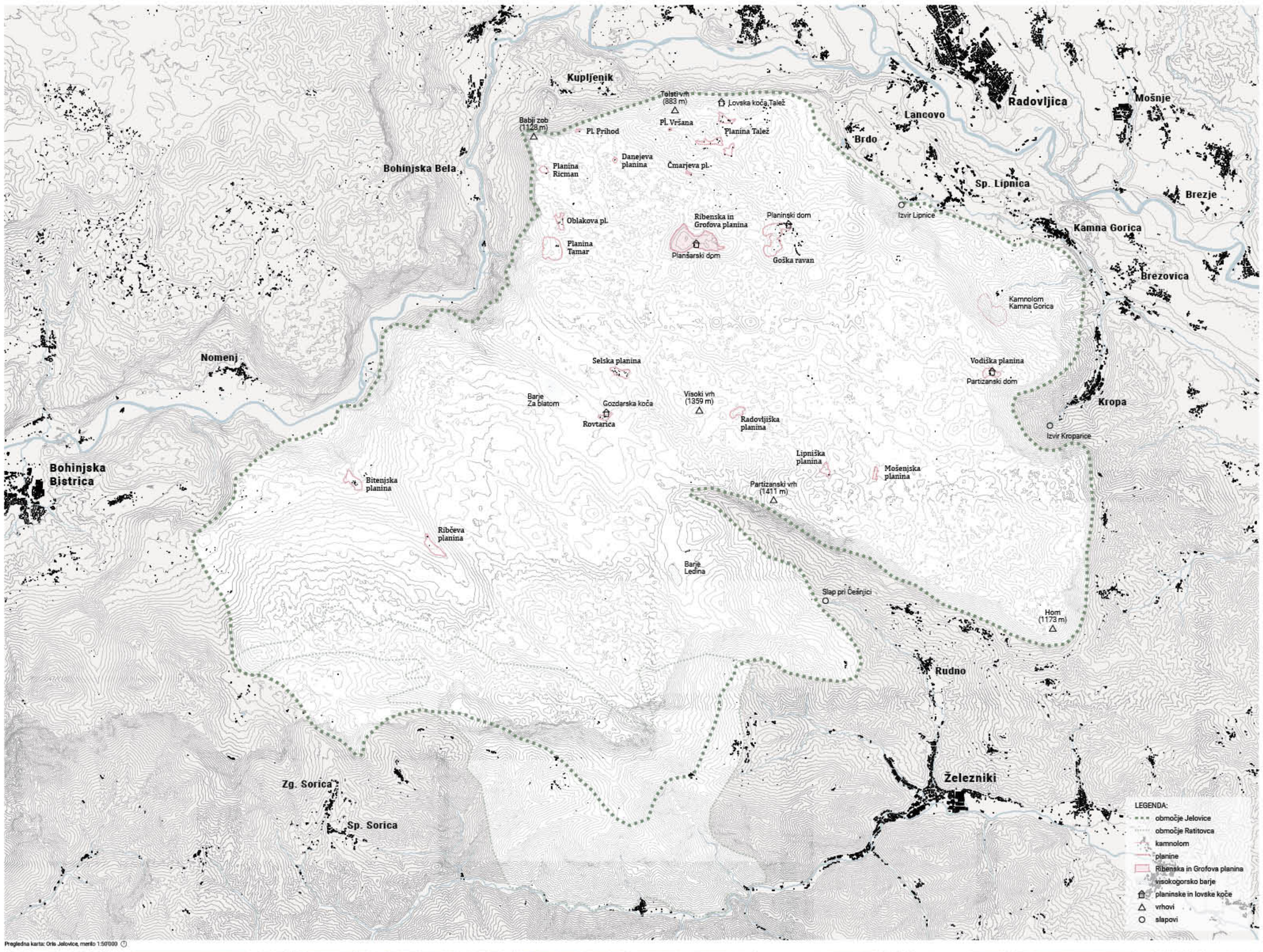

Pregledna karta: Oris Jelovice, merilo 1:50'000

Planina Talež

Goška ravan

Danejeva planina

Čmarjeva planina

Planina Ricman

Oblakova planina

Planina Tamar

Radovljiška planina

Vodiška planina

Mošenjska planina

Spreminjanje planin skozi čas

Opuščanje planin je posledica različnih medsebojno povezanih dejavnikov. Eden izmed razlogov za opuščanje pašništva in s tem planin je ta, da je ta oblika tradicionalnega kmetijstva ekonomsko manj vzdržna. Sodobno kmetovanje se pogosto osredotoča na bolj dobičkonosne in manj delovno zahtevne metode. Mlajše generacije zapuščajo ruralna območja in se selijo v mesta, kar vodi v pomanjkanje delovne sile, potrebne za vzdrževanje planin. Do spreminjanja planin prihaja tudi zaradi sprememb v rabi zemljišč, mnoge planine se trasformirajo v območja za rekreacijo in/ali turizem, kar privede do zmanjšanja tradicionalnih pašnih dejavnosti.

Širjenje planin je manj pogost pojav kot opuščanje. Za širjenjem stojijo tako okoljski kot ekonomski interesi, pogosto so v ta proces vključeni vladni ali mednarodni programi, ki spodbujajo trajnostne prakse.

Planina Talež je nekoč služila kot *rovt* (predplanina), kasneje so se pastirski stanovi spremenili v vikende in vikendaše je živina na paši začela motiti. Iz tega razloga se je s pašo na planini prenehalo in od takrat se planina počasi zarašča.

Udeleženci kolonije pred kočo na Radovljiški planini okoli leta 1960

Žalostna usoda Radovljiške planine – razpadajoči temelji planšarske koče

Radovljiška planina je doživela podobno usodo kot planina Talež. Nekoč živahna planina, kjer se je v poletnem času odvijala tudi počitniška kolonija, je danes zaraščena in opuščena, kar je posledica prenehanja pašništva in odstranitve koče. Odsotnost paše in pašnih objektov kaže na potrebo po ponovnem premisleku o načinih vzdrževanja teh območij.

Goška ravan

Ribeneka in Grofova planina

Medtem ko so se nekatere planine skozi čas močno spreminjale, sta **Goška ravan** ter **Ribenska in Grofova** planina po večini ohranili svojo prvotno obliko, saj je na njih še vedno prisotno planinsko pašništvo. Ohranjanje takih planin je torej zgled, kako lahko trajnostne prakse pomagajo vzdrževati kulturno krajino.

Ribenska in Grofova planina

Zračni posnetek Ribenske in Grofove planine

Kal na najvišjem delu Ribenske planine, v ozadju planšarski dom

Pogled na obstoječi planšarski dom

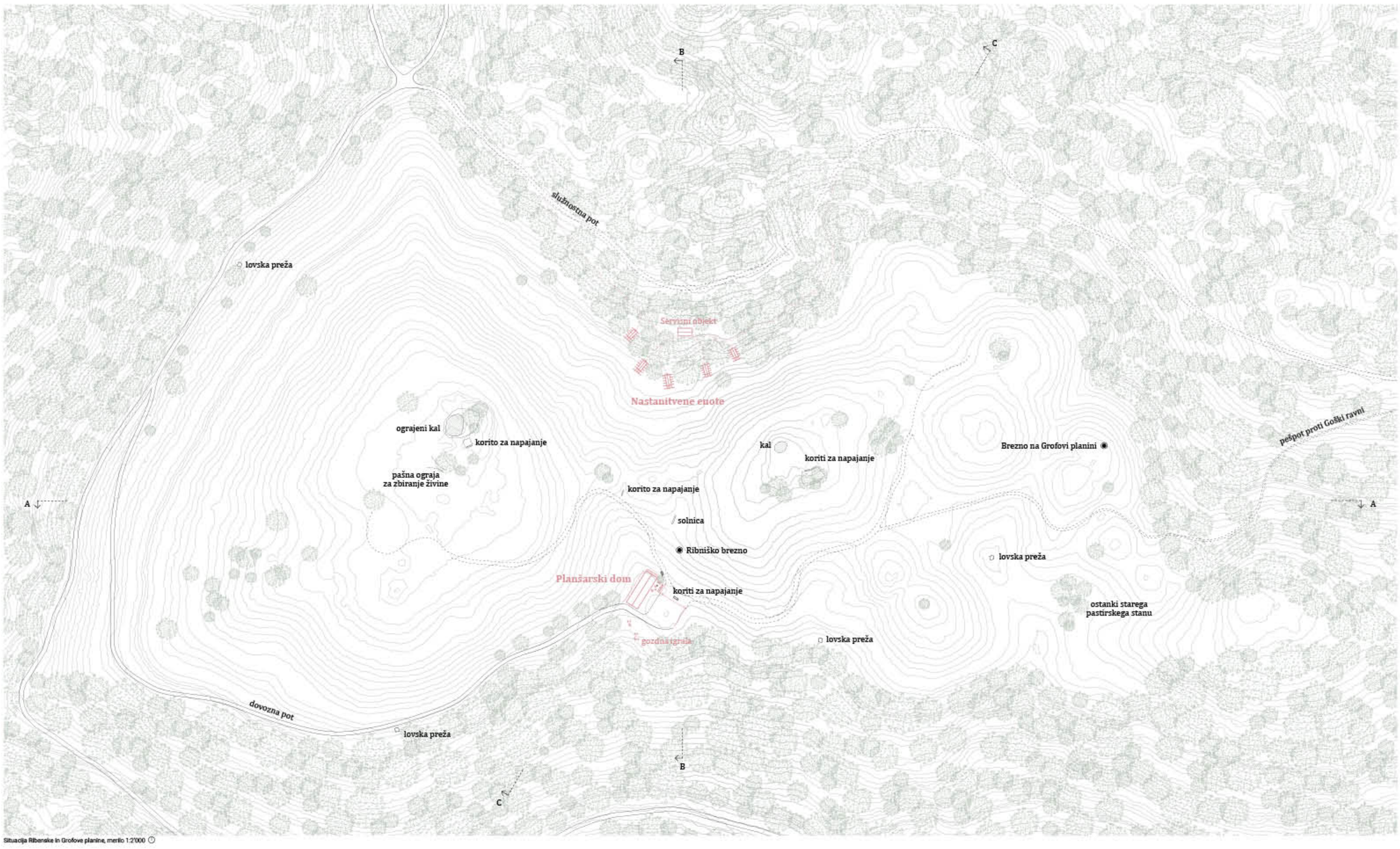

Situacija Ribenske in Grofove planine, merilo 1:2'000

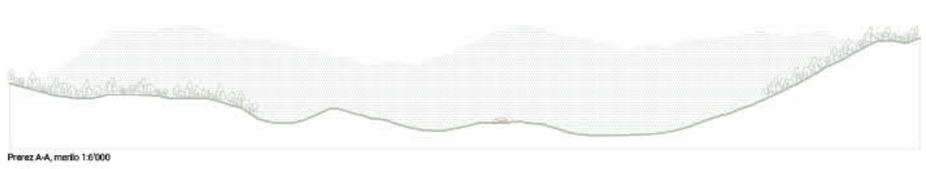
Prerez A-A, merilo 1:6'000

Prerez B-B, merilo 1:2'000

Prerez C-C, merilo 1:6'000

UL FA, EMŠ Arhitektura, Magistrsko delo: *Oživljanje planšarske dediščine na Jelovici: Prenova planšarskega doma z dodanimi objekti na Ribenski in Grofovi planini*, avtorica: Mojca Zupančič, mentor: izr. prof. Aleksander Ostan

PRENOVA PLANŠARSKEGA DOMA

Pastirsko stanovanje + **Hlevi** = **Planšarski dom**

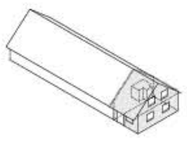

Trenutno pastirsko stanovanje je prostorsko omejeno, zaradi pomanjkanja prostora se kopalnica zajeda v hlev. Obstoječi volumen pastirskega stanovanja je precej zaprt in ne omogoča pogledov na vse strani planine.

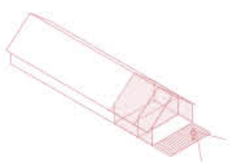

Zaradi prostorskih omejitev obstoječemu volumnu dodamo dvovišinski prostor, kamor umestimo bivalni prostor ter kuhinjo z jedilnico. Ta nov volumen je povsem odprt in s pomočjo velikih steklenih površin omogoča panoramske poglede na planino. Dodana je tudi nova terasa, ki povezuje notranjost planšarskega doma s planino.

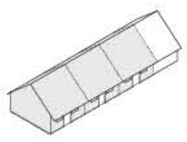

Hlevi planšarskega doma že vrsto let niso v uporabi za prvotni namen, saj vanje čez noč ne ženejo več pašnih živali. Trenutno so zaprti za javnost in služijo kot skladiščni prostor, kar predstavlja priložnost za integracijo novih programov.

Hlevom dodamo nov program, ki se povezuje z dogajanjem na planini, in jih tako odpremo javnosti. Povečamo odprtine na fasadi in s tem omogočimo poglede na planino.

V obstoječem stanju so hlevi in pastirsko stanovanje ločeni volumni, med katerimi ni vzpostavljene povezave.

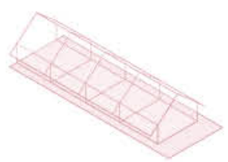

S prenovo okoli celotne planšarije dodamo lesen zunanji hodnik, ki poteka pod razširjenim napuščem. Ta element služi kot povezovalni prostor med hlevi in pastirskim stanovanjem, hkrati pa vzpostavlja prehodno območje med notranjostjo planšarskega doma in zunanjim prostorom planine.

V sredinskem hlevu in pastirskem stanovanju se ponavlja element notranjih gankov, s katerih je omogočen pogled na dogajanje v pritličju dvovišinskih volumnov.

Pogled na planšarski dom

Obstoječe stanje ostrešja planšarskega doma

Večnamenski prostor v drugem nadstropju planšarskega doma

Pogled na dogajanje v planinski kuhinji

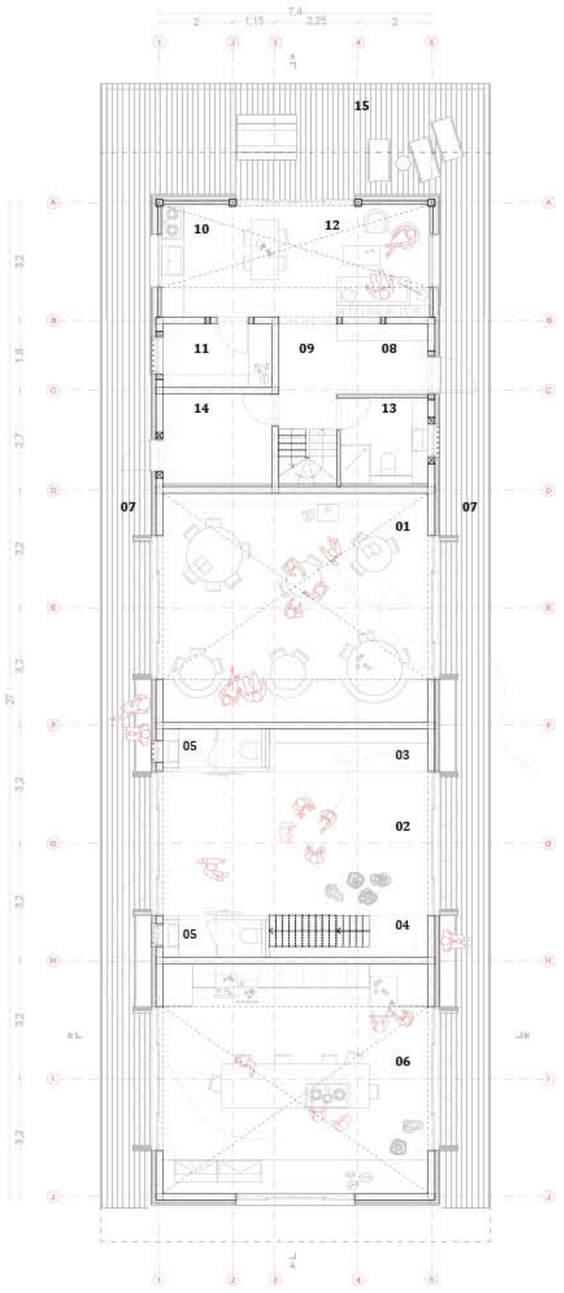

Tloris pritličja, merilo 1:100

Večnamenski sklop:

01 prostor za delavnice
02 zbirni prostor
03 garderobe
04 stopnišče
05 sanitarije
06 planinska kuhinja
07 zunanji hodnik

Pastirsko stanovanje:

08 vhodna veža
09 hodnik s stopniščem
10 kuhinja z jedilnico
11 shramba
12 bivalni prostor
13 kopalnica
14 servisni prostor
15 terasa

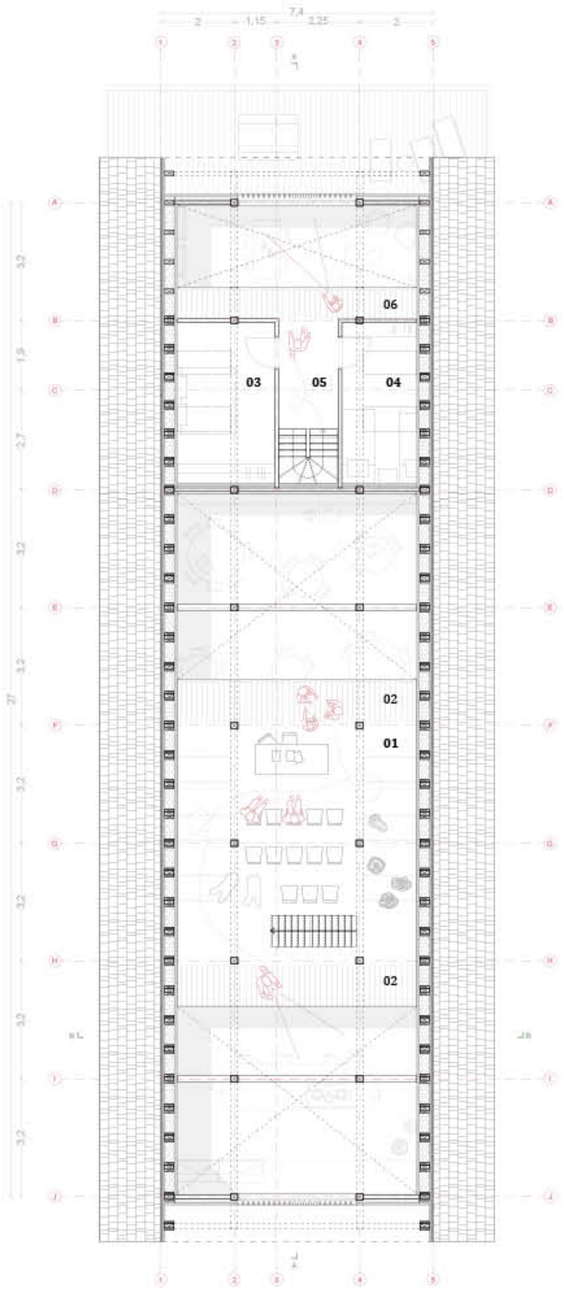

Tloris nadstropja, merilo 1:100

Večnamenski sklop:

01 večnamenski prostor
02 notranji gank

Pastirsko stanovanje:

03 spalnica
04 soba za goste
05 hodnik s stopniščem
06 notranji gank

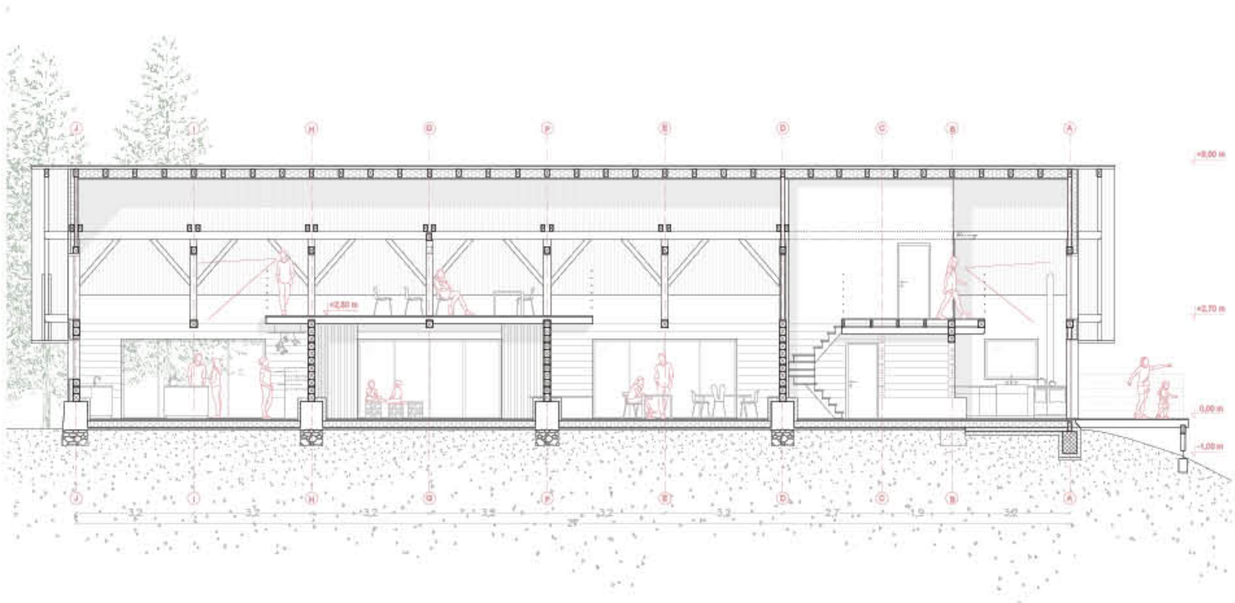

Prerez A-A, merilo 1:100

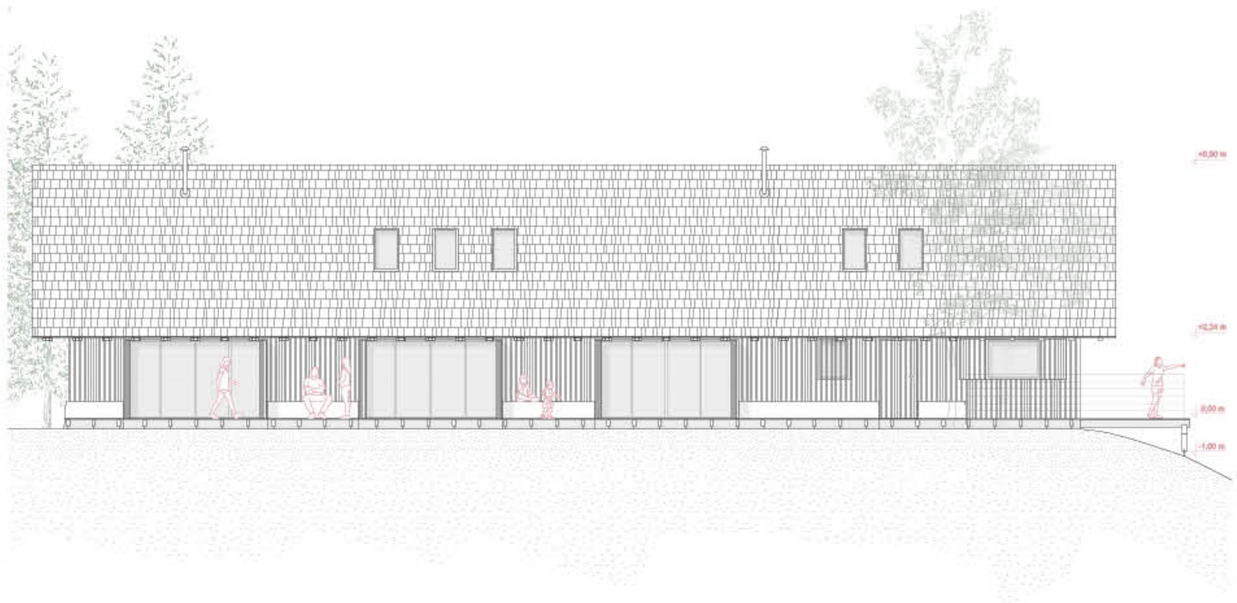

Jugovzhodna fasada, merilo 1:100

ZASNOVA NASTANITVENIH ENOT

Kožarice **+** **Pastirski stanovi** **=** **Inspiracija**

Kožarice so bile začasni objekti, ki so jih uporabljali *furmani* in oglarji na Jelovici. Njihova zasnova je bila prilagojena potrebam uporabnikov, zato so variirale po velikosti in funkcionalnosti. Preprosta konstrukcija je omogočala hitro postavitev, prilagoditev terenu in enostavno razgradnjo, kar jih je naredilo idealne za začasno uporabo. Uporabljali so naravne, lokalne materiale, predvsem les, kar je poudarjalo njihovo skladnost z naravnim okoljem.

Značilnosti:
- **preprostost** in **funkcionalnost zasnove,**
- **enostavnost gradnje** (hitra postavitev in prilagajanje okolju),
- uporaba **naravnih materialov** (lokalni les),
- začasna uporaba (niso trajno zasidrane v prostor).

Kožarica – minimalna enota, hitro postavljiva, začasni objekt.

Pastirski stanovi so bili občasna zatočišča za živino in pastirje na odročnih pašnikih, pogosto na visokogorskih planinah. Njihova zasnova je bila preprosta in funkcionalna, pri čemer so graditelji prilagajali konstrukcijo razgibanemu terenu s skrbno oblikovanimi podstavki, bodisi iz lesa ali kamna. Stanovi so odražali avtentičnost prostora, saj so bili materiali in tehnike gradnje prilagojeni lokalnim naravnim virom.

Značilnosti:
- **preprostost** in **funkcionalnost zasnove,**
- **prilagajanje terenu, možnost razširitve**
- uporaba **naravnih materialov** (lokalni les in kamen),
- **enostavnost gradnje** (hitra postavitev in prilagajanje okolju),
- **optimalna orientacija** (zaščita pred vetrom in optimalno sončno obsevanje).

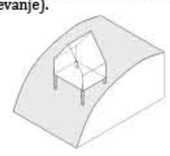

Pastirski stan – trajen objekt, ki se prilagaja terenu.

Kožarice in pastirski stanovi na območju Jelovice so izjemen primer avtentične trajne in začasne arhitekture, ki je tesno povezana z naravnim okoljem. Uporaba naravnih materialov odraža preprostost, trajnost in skladnost z lokalnimi viri. Zasnovani so tako, da imajo minimalen vpliv na naravo, obenem pa so preprosti, funkcionalni in prilagojeni tako uporabnikom kot razgibanemu terenu.

Cilj:
- združevanje **avtentičnosti, prilagodljivosti** in **trajnosti.**

Nove nastanitvene enote – združujejo prilagodljivost pastirskih stanov in enostavnost kožaric.

Umestitev v prostor

Na južnem grebenu planine poteka služnostna pot v gozdu in ne ponuja razgledov na planino.

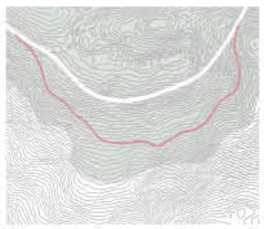

Ustvarimo odcep oz. ovinek nove poti, ki nas popelje bližje planini, hkrati pa ne moti in ne obremenjuje obstoječe poti.

Z ovinka nove poti se odcepijo posamezne, manjše pešpoti, ki vodijo neposredno do enot in do pogledov na planino.

Pogled na severni greben planine z nastanitvenimi enotami

Pogled proti terasi enote TIPA 1

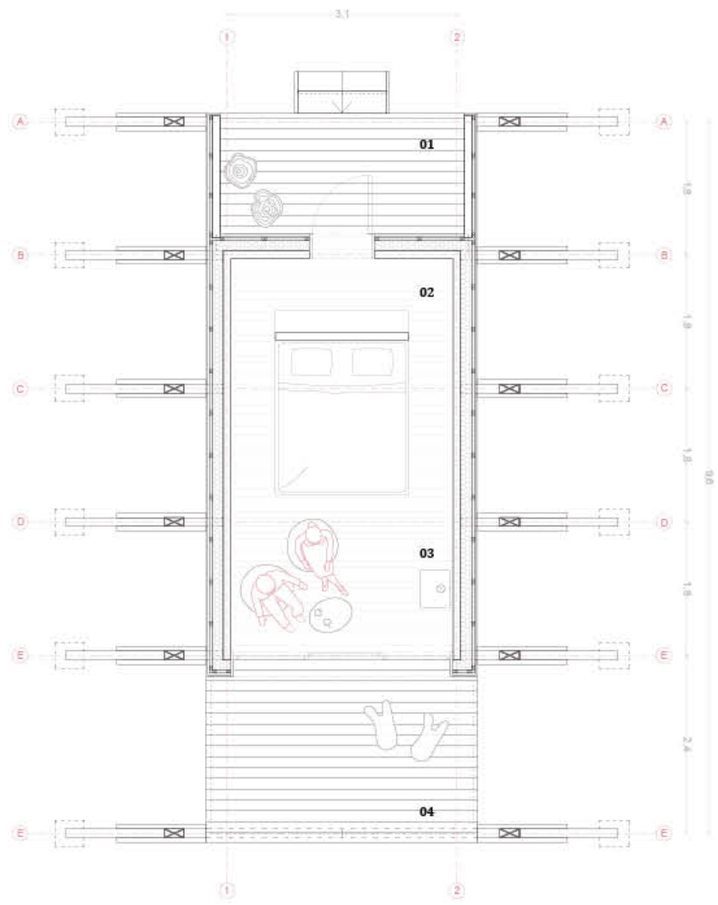

Tloris enote TIPA 1, merilo 1:50

Enota TIP 1:

01 vhodni nadstrešek
02 vhodni predprostor
03 spalno-bivalni prostor
04 terasa

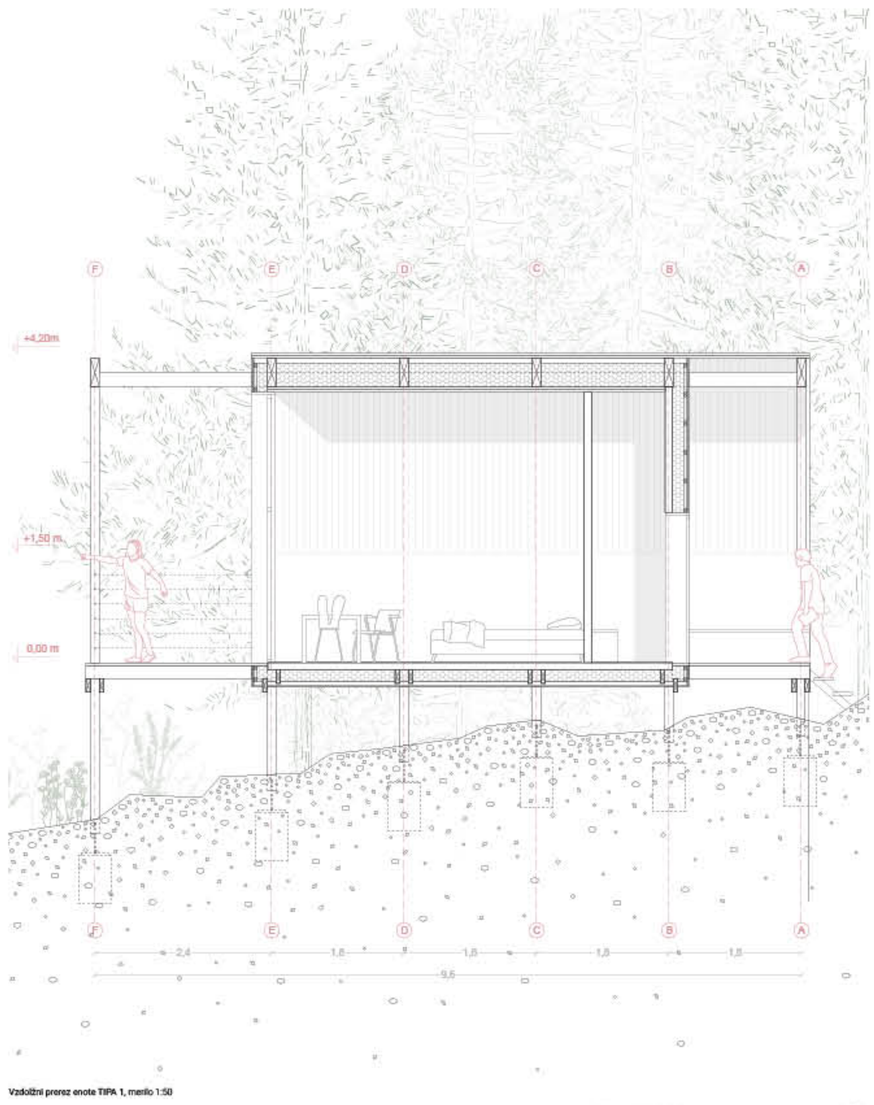

Vzdolžni prerez enote TIPA 1, merilo 1:50

Tipologija

Nastanitve so tipološko raznolike, a enotne v oblikovanju.

Enota TIP 1 je namenjena posamezniku ali paru in ima eno skupno ležišče.

Enota TIP 1.1 je variacija enote TIP 1 z dodano notranjo steno, ki ločuje dve posamezni ležišči.

TIP 1

TIP 1.1

Enota TIP 2 je namenjena nastanitvi štiričlanske družine in ima dodatni spalni prostor v nadstropju.

Enota TIP 2.2 je variacija večje enote in omogoča bivanje štirih ljudi s posamezniimi ležišči.

TIP 2

TIP 2.1

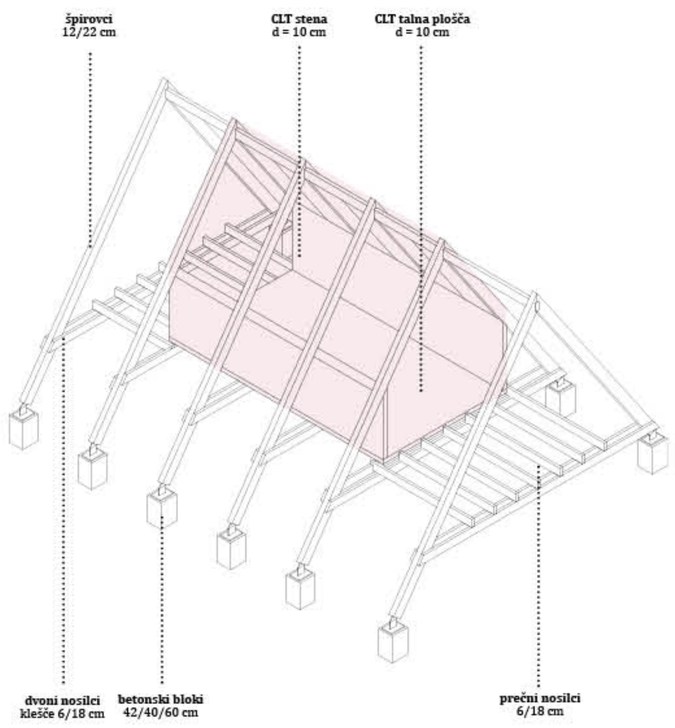

Prečni prerez enote TIPA 1, merilo 1:50

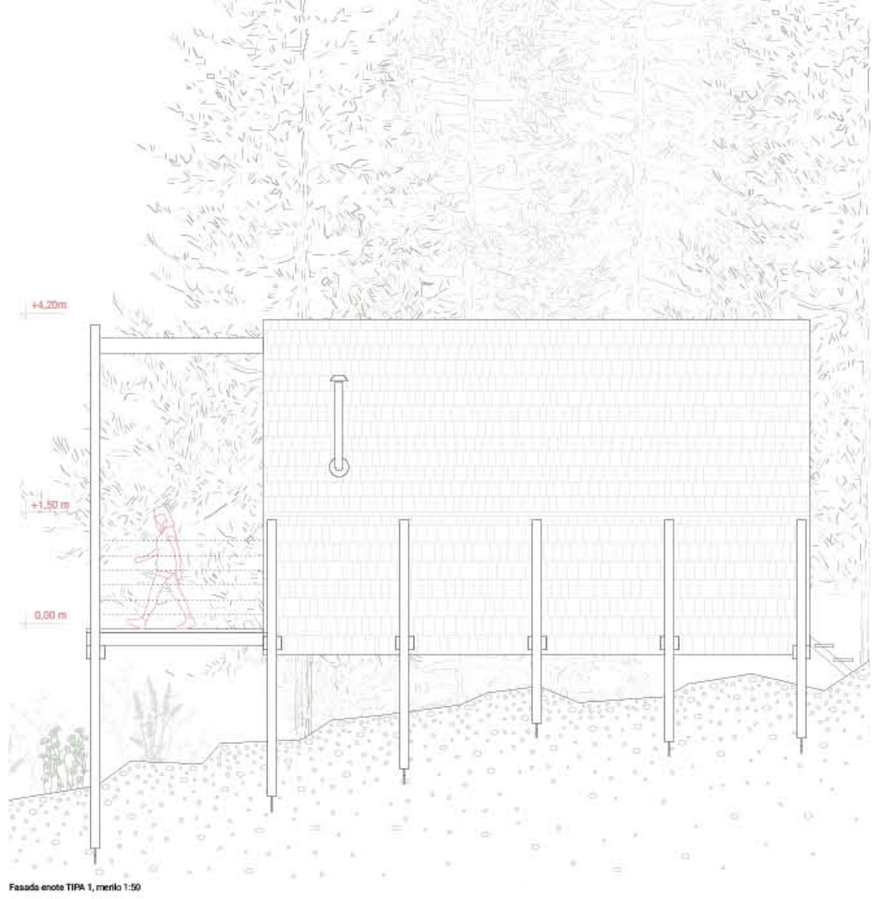

Fasada enote TIPA 1, merilo 1:50